Родопска свадба.

Съобщава П. Апостоловъ.

I. Загалюване.

Момъкътъ и момата се загалюватъ (залюбватъ) още отъ дѣтинската си или юношеската възрасть; нѣкои пó-послѣ, а нѣкои пъкъ малко прѣди свадбата. Залюбването обикновено става по хорàта, свадбитѣ, манастиритѣ, седѣнкитѣ, прѣденкитѣ и въобще по всички сборове и мѣста, дѣто младитѣ иматъ възможность, да се гледатъ единъ други. Съобщаватъ любовьта си единъ на други лично, писмено, ако и двамата сж грамотни, или пъкъ посрѣдствомъ нѣкои роднински моми и момци. Младитѣ не могатъ лесно да обадятъ на родителитѣ си, че сж се избрали и залюбили другарь, защото това се има за голѣмъ срамъ; но родителитѣ трѣбва да узнаятъ това сами, като наблюдаватъ отношенията на дѣцата спрѣмо другитѣ млади, или пъкъ като разпитватъ найблизкитѣ имъ и обични приятели и другари.

II. Одумване и таенъ аманетъ.

Родителитѣ, щомъ узнаятъ момата, която обича сина имъ, готовъ вече за оженване, почватъ да правятъ опитъ за годежъ, т. е. прѣдварително опитватъ, дали поне момата е съгласна да се омжжи за сина имъ, та послѣ да отидатъ за годежъ, или пъкъ ако е несъгласна, да не отиватъ, за да се не срамятъ. За да се направи такъвъ опитъ, изпраща се нѣкое лице, обикновено — баба, което отива или явно, или тайно у момата и носи съ себе си даденото й отъ момкова страна огледало, въ което се турени два пръстена и 1—2 лева парѝ. Това лице се нарича „ѝдумник“ или „момàрин“, а огледалото съ туреното въ него — „аманет“. Щомъ влѣзне въ момината кжща одумникътъ, първата му работа е да даде знакъ, че той е одумникъ. За тая цѣль взима дилафа и почва да рови съ него огъня[1]). Отъ ровенето на огъня кжщнитѣ разбиратъ цѣльта на гостена си, и послѣ, дума възъ дума, докарва се редъ. и одумникътъ изказва, защо е дошелъ. Тъй се прави одумването прѣдъ родителитѣ на момата, и одумникътъ отива явно въ кжщата имъ, когато вѣрватъ, че тѣ (родителитѣ) нѣма да откажатъ да дадатъ момата, или пъкъ, когато мислятъ, че родителитѣ ще я дадатъ, но тя не се съгласява да вземе момъка. Когато обаче работата е наопаки, т. е. когато се чувствува, че момата ще се съгласи, а родителитѣ й не, тогава одумването става тайно отъ послѣднитѣ, като се повика момата въ нѣкоя съсѣдска или роднинска кжща, дѣто одумникътъ е дошелъ тайно. Но, когато одумването става прѣдъ моминитѣ родители, одумникътъ

[1]) Мисли се, че като се разрови горещия огънь, разравя се и горещата любовь въ сърцата на младитѣ.

трѣбва да постжпва прѣдпазливо и ласкаво. Той трѣбва да похвали момъка за добритѣ му домашни материялни качества, ако е богатичъкъ, разбира се; ако е сиромахъ, да го похвали за добритѣ му душевни и тѣлесни качества; ако момъкътъ пъкъ има нѣкакви явни и тѣлесни недостатъци, тогава одумникътъ ще се мжчи да прави сравнение съ подобнитѣ на момата, ако тя има такива, или пъкъ съ каквито и да били нейни недостатъци; ще употрѣби и други разни хитрости и убѣждения, докато да прѣдума родителитѣ ѝ. Колкото и да е съгласна момината страна, пакъ тя ще кръшка мэло: ще се прѣдстави, че момата е ужъ още малка, че е пара̀тика (не хубава), че е неприготвена и пр. и ще трѣбва доста врѣме, за да се прѣдума. Щомъ види одумникътъ, че работата е въ редъ, гледа да въткне на момата (скритомъ отъ родителитѣ ѝ) аманѐта. Аманетътъ, даденъ по такъвъ начинъ, се нарича „таянъ аманѐт“. Въ замѣна на аманета момата дава китка, която одумникътъ занася у момкови за увѣрение, че е свършилъ работа.

III. Главежъ.

На годежа казватъ „ѓлавеж“, на годеника „згоденик“ или „главник“, а на годеницата — „згоденица“ или „главница“.

Слѣдъ одумването, когато се намѣри сгодно врѣме, правятъ годежъ. Годежътъ се прави обикновено вечерь, и то на лични и празнични дни. Още прѣзъ дена момковата страна праща „хаберджѝ“, който отива у момата и съобщава, че до вечера ще дойдатъ отъ еди-кждѣ „мома̀ри“, т. е. годежари. Вечерьта момковитѣ родители напълватъ една бъклица съ вино и я туждатъ въ една шарена торбичка, наречена „сжку̀лкьа“. Въ торбичката турятъ и една кърпа, въ която има завързано едно огледало, малко бѣла вълна, малко пшеница, и малка босилкова китка; а въ огледалото пъкъ турятъ два пръстена и 40—100 гроша пари, състоещи отъ златни или сребърни турски монети, каквито носятъ женитѣ за украшение[1]). Събраното въ торбичката изобщо се нарича „аманѐт“ „льуша̀н“. Щомъ се сготви аманѐтътъ, момковитѣ родители, придружени отъ нѣколко роднини, приятели и момъка, тръгватъ за у момата, като пазятъ слѣднитѣ двѣ правила: първо, числото на годежаритѣ да е чифтъ, а не текъ, защото, ако е текъ, значило овдовяване; и второ на тръгване всички да прѣкрачатъ прага на вратата по-прѣди съ дѣсния си кракъ и послѣ съ лѣвия, за да отивала работата все на добро. На тръгване благославятъ така: „Хаде да е хжирлие, добъръ пжть Богъ да ни аризува, Го̀спудъ и Светж Богородица да пумагжтъ, на дубро да убращатъ; еку е за дубро, да сж гради, пъкъ еку е за лошу, да сж вали“. По пжтя момъкътъ носи аманета[2]). Кога отидатъ у момата, казватъ „добъръ вечеръ“ и сѣдатъ, а момъкътъ оставя чотурата и аманѐта на огнѝщето прѣдъ огъня[3]). Слѣдъ насѣдането и слѣдъ „добре дошли“, най-напрѣдъ се подкача разговоръ вънъ отъ прѣдмета, като за врѣмето, за годинитѣ, за берекетя, за здравето и пр., а слѣдъ това момковата страна обажда на момината цѣльта на дохождането си. Послѣдната, като чуе, че го-

---

[1]) Двата пръстена означаватъ неовдовяване; бѣлата вълна означава здравие и веселие, пшеницата — плодородие, а босилковата китка — любовь; всичко това се отнася до младитѣ.

[2]) Въ сегашно врѣме годежитѣ ставатъ въ присжтствието на свещеника и кмета, но ние приказваме за по-прѣдишни врѣмена, когато това се вършеше и въ тѣхно отсжтствие.

[3]) Понѣкога се случва, щото въ една и сжща вечерь, у една и сжща мома да дойдатъ момари отъ двѣ, три и повече мѣста. Въ такъвъ случай всѣки момъкъ остава аманета си по реда на влизането въ кжщата, т. е. ако първовлѣзлиятъ момъкъ е оставилъ аманета си на огнѝщето, вторинтъ го оставя задъ него къмъ противуположната на огъня страна, третиятъ — задъ втория и т. н. Това се прави тъй, за да знае момата, кой аманетъ на кой момъкъ е, та при взимането да не би да сбърка, та, вмѣсто аманета на любимия си, да вземе аманета на другъ момъкъ. Въ такъвъ случай става голѣмъ споръ, понеже момата се счита за годеница на оня момъкъ, на когото тя, макаръ и по погрѣшка, е взела аманета.

ститѣ ѝ сѫ момари, ще почне да се прѣструва, сѣкашъ се мисли, а разговорътъ се поспира: едни ще се поизкашлятъ, други ще се пообришатъ, трети ще заправятъ цигара, и, слѣдъ нѣколко минути тя (момината страна) ще отговори, както и при одумването, като ще почне да се извинява, че „дѣтето имъ", т. е. момата, ужъ било още малко, че било глупаво, че не било още приготвено, че фамилията имъ е бѣдна, та не сѫ за тоя момъкъ и др. Колкото и да е готова да се съгласи, все пакъ, ще трѣбва да се употрѣбятъ моления, убѣждения и др., докато се склони да се съгласи. Това се прави тъй, за да се не каже, че момата се е имала за недостойна, та докато момъкътъ да се покашле, и тя се обадила, и съ това да я осѫжда послѣ мѫжъ ѝ. Моминитѣ родители, или настойници, подиръ нѣколко прѣструвки и лицемѣрни извинения, оставятъ да рѣши въпроса сама момата, съ която тѣ прѣдварително тайно сѫ направили думата си. Повикватъ момата и я питатъ, обича ли момъка, т. е. съгласна ли е да се омѫжи за него. По-образуваната мома, ако обича момъка, отговаря: „защо да гу не обичем, беки сѫм е͡аз пò-хубава ут нега? Еа̑з гу обичем, ама кѫквоту каже те͡атю, ньегуву зне͡аене". Ако пъкъ го не обича, отговаря: „зашто да гу не обичем? Да̀ е жив, беки сѫм е͡аз по-хубава ут нега? Хубав е, ама да си трѫси другаде кѫсмет, е͡азъ сѫм ощте малка, не ми е душло врьеме за женилка". А простата мома, ако обича момъка, само ще отговори: „убичем гу„, а ако не обича, ще отговори отрицателно: „Дá си трѫси другаде: „е͡аз не сѫм за него, — садé то' и е͡аз да сме на сузи све͡ат, пак гу ни штѫ!" Момаритѣ, щомъ се увѣрятъ, че момата не ще да вземе момъка, ставатъ, взематъ си чотурата и аманета и си отиватъ. Ако пъкъ тя — момата — склони или направо, или чрѣзъ родителитѣ си да вземе момъка, то баща ѝ, или оня, който го замѣства, я поканва, и тя прѣстѫпва, взема бъклицата и аманета и, слѣдъ като цѣлуне рѫка на баща си, подава му ги, послѣ цѣлува рѫка на майка си, а слѣдъ нея на всички момари по реда на насѣдането, и най-послѣ — на годеника си. Слѣдъ годеницата и годеникътъ цѣлува рѫка на всички, освѣнъ на годеницата си. Подиръ цѣлуването, моминиятъ баща изважда аманета и прѣброява паритѣ прѣдъ очитѣ на всички присѫтствуещи, за да се видятъ и помнятъ, колко гроша и какви именно монети сѫ, послѣ си го събира въ торбичката и го повръща на годеницата, съ изключение само на чотурата, която задържа; и съ голѣмо веселие почватъ да пиятъ виното, начевайки отъ бащата или отъ най-стария, ако има такъвъ. При пиенето благославятъ така: „Хаде на здраве, да е хаирлие, за млогу години, хаде да харише Гóспуд да сѫ радуваме и на свадбата, дубѫр мир да им харише Гóспуд, да сѫ убичат кату ле͡ап и сол, — се͡акуму Гóспуд да харизува сѫква радос!" Слѣдъ като се изпие виното, момата увива китки, като туря на всѣка по една малка монетка (парица) и ги раздава по една на всѣкого отъ присѫтствуещитѣ[1]). Слѣдъ раздаването на китките[2]), момата цѣлува рѫка на всѣкого, а тѣ я подаряватъ съ по 5—20 пари. Сѫщо цѣлува рѫка и момъкътъ, но нему никой не дава подаръкъ. Слѣдъ всичко това момаритѣ си отиватъ, а чотурата оставятъ празна да прѣнощува у годеничини.

На зараньта годеникътъ отива у годеницата си и носи съ себе си двѣ шишета пълни съ ракия и около 200—400 драма нахутъ, стафиди, и захарь за мезè. Съ ракията отъ едното шише ще почерпи дѣда си, баба си и съсѣдитѣ, които дѣдо му е повикалъ нарочно за това, а съ ракията отъ другото шише и съ мезèто годеницата ще почерпи кого дѣто стигне, срѣщне или на-

---

[1]) На зараньта подобна китка се праща въ кумовата кѫща, отъ която ще бѫде кумътъ, който ще вѣнчее годеницитѣ, за извѣстие, че въ врѣме на свадбата ще бѫдатъ повикани да кумуватъ. Подобни китки се пращатъ и на роднинитѣ, които живѣятъ въ друго село, на момковитѣ отъ момкова, а на моминитѣ отъ момина страна.

[2]) Китките се увиватъ съ червенъ конецъ, който съ парицата заедно означава радость или свадба.

мѣри по цѣлата махала и всичкитѣ си роднини, за да имъ извѣсти, че тя е вече годена. Шишетата ще останатъ при чотурата за нѣколко дни, докато годеникътъ си ги прибере. Като си тръгне послѣдниятъ, годеницата му цѣлува ржка (както и той нея на буза, но тайно) и му дава една китка, съставена отъ разни цвѣтя, варакосапа, увита съ червенъ конецъ и прикачени на нея сребърни или златни парй 20—100 гроша, а той ще й даде подаръкъ тоже парй 1—3 гроша.

Отъ сега годеникътъ е свободенъ да отива у годеницата си всѣкога, когато иска, било денѣ или нощѣ, спи у дома й, води я по манастири, по седѣнки, по прѣденки и пр.; на лични дни отива на хорò заедно съ нея и всѣкога, когато се срѣщнатъ или раздѣлятъ, тя му цѣлува ржка, а той й дава парй. Китката получава той само отъ нея, а никъкъ не и отъ друга мома.

IV. Притвърдъкъ.

Притвърдъкътъ се казва още отсѣкъ. Притвърдъкъ или отсѣкъ ще рече уговоръ, за въ кой именно день да бжде свадбата.

И притвърдъкътъ, както годежътъ, се прави обикновено вечерь, и то въ лични и празнични дни. Прѣзъ деня още годениковата страна съобщава на годеничната, че довечера ще иматъ притвърдъкъ. Съобщението става чрѣзъ нароченъ пратеникъ, който носи съ себе си шише, пълно съ ракия, съ която почерпюва годеничната страна. Всичкото ястие и питие при притвърдъка се донася отъ годеникова страна. Още прѣзъ деня се приготвя ястие за около 20—30 души, 10—20 оки вино и 4—6 ока ракия. Вечерьта годениковата страна, придружена отъ роднинитѣ, приятелитѣ и годеника, вематъ на котловарка (кобилица) котлитѣ съ ястието, а на гръбъ бурето съ виното и отиватъ у годеницата. Бащата на послѣдната тоже поканва съсѣдитѣ си, роднинитѣ и приятелитѣ, и тъй се събиратъ около 20—30—40 души. Сега годеникътъ е донесълъ за годеницата си папуци, сребърни чопрази, ножъ, бѣлъ арпалиенъ дюлбенъ, желта рехулеста момия, гривни, нàнизи и една пита хлѣбъ. Всички тѣзи нѣща, събрани и турени въ една торбичка, се наричатъ „пазарлжк", който годеникътъ дава на годеницата си. Щомъ се настанятъ всички и се уреди трапезата, годенитѣ заставатъ всрѣдъ кжщи. Тогава годеникътъ подава пазарлъка на годеницата, а тя пъкъ го поема, и му цѣлува ржка. Въ това врѣме той трѣбва да я позакачи малко, т. е. да я ущипе, ако може, за буза или другадѣ, да я хване за носа, ако сполучи, когато тя го цѣлува, или пъкъ съ крака си да повдигне полата й. Всѣкакъ ще се мжчи да направи това, защото иначе не щѣлъ билъ да имъ се плоди добитакътъ. Бабитѣ пъкъ, любопитни, държатъ въ ржцѣтѣ си запалени свѣтила и гледатъ, какъ младитѣ ще се позакачатъ. Подиръ това прѣкарва се между годенитѣ едно 10—12 годишно първородно, съ живи родители момче, което накарватъ да се прѣгърби и го закачулятъ, т. е. прикриватъ, съ една черга. Надъ гърба му годенитѣ вематъ питата, улавятъ я по за единъ край съ двѣ ржцѣ и я разчекватъ. При разчекването тоя отъ годенитѣ, който знае, че послѣ парчетата ще бждатъ размѣнени, старае се да отчупи по-малкото парче. а тоя пъкъ, който не знае това, се старае да отчупи по-голѣмо. Слѣдъ размѣнката на парчетата, вижда, че е измаменъ. Подиръ това всѣки ще раздаде отъ своето парче по малко на всички присжтствуещи. Като се свърши и тоя обичай, подкачва се разговоръ, за въ кой день да бжде назначена свадбата. Годеничната страна иска срокъ мѣсецъ — два, а годениковата — дава само една седмица и най-послѣ се рѣшава за не повече отъ двѣ седмици. Най-послѣ става дума за „агарлжка" (бабà-хакъ). Годеничната страна иска 100—200 гроша, а годениковата дава 20—50 гроша и се свръшва съ 50—100 гроша, и то прѣдплата. Освѣнъ това на свадбата

годеникътъ ще донесе по едни папуци на всички кжщни съ изключение само на дѣдото[1]).

До тукъ се свършатъ обичаитѣ при притвърдъка и се почва ядене, пиене, славяне, свирни, пѣсни, хорò. Слѣдъ това годеницата цѣлува всѣкому ржка, дава всѣкому по една китка и една брисалка и получа отъ всѣкого подаръкъ по 5—20 пари, и се разотиватъ всѣки у дома, а сждоветѣ, въ които сж донесени ястията и питието, се оставятъ и се прибиратъ на другия день или пъкъ подиръ два деня.

V. Приготовления за свадбата.

Самата свадба се прави въ недѣля, но приготовленията се почватъ още отъ срѣда. Щомъ се почнатъ тѣ, на годеника казватъ „зет", а на годеницата „невеста", и за то азъ отъ сега ще ги наричамъ така.

А. Въ срѣда.

1. Сгадане пѣснопойкитѣ.

Въ срѣда, както зетьовата, тъй и невѣстината страна повикватъ отъ роднинскитѣ си моми по двѣ, всичко четири, и ги наричатъ „песнопоіки". Тѣ заедно, докато се свърши свадбата, иматъ работа и въ двата свадбенски дома, освѣнъ въ случай, когато единиятъ домъ е въ друго село. Въ такъвъ случай всѣка страна си набавя свои четири пѣснопойки.

2. Подмѣсване квасъ.

Пѣснопойкитѣ подмѣсватъ задружно и въ двата свадбенски дома квасъ за хлѣбъ първо у зетя, послѣ у невѣстата. Хлѣба пекатъ въ петъкъ.

Когато пѣснопойкитѣ подмѣсватъ кваса, пѣятъ слѣдната пѣсень:

— Донесете ситну ситу,
Ситну ситу и решету,
Да утсием бе͡алу брàшну,
Бе͡алу брàшну пченичену,
Да умесим момкув кравàі

Когато се мѣси у невѣстата, намѣсто думитѣ „момкув кравàі", пѣятъ „момин кравàі".

Когато пѣснопойкитѣ миятъ ржцѣтѣ си отъ тѣстото, пѣятъ:

— Миі си бе͡али ржки,
Миі си бе͡али ржки, Ружо,
Миі си бе͡али ржки.
Руже ли си брала,
Руже ли си брала, Ружо,
Руже ли си брала?
Ели китки вила,
Ели китка вила, Ружо,
Ели китка вила?
— Ни сжм руже брала,
Ни сжм брала, Ружо,
Ни сжм руже брала,
Ниту китки вила,
Ниту китки вила, Ружо,
Ниту китки вила:
Кравае сжм вила,
Кравае сжм вила, Ружо,
Кравае сжм вила,
Бе͡али пченичени,
Беали пченичени, Ружо,
Бе͡али пченичени,
Кумови кравае,
Кумови кравае, Ружо,
Кумови, сватови.

[1]) Въ сегашно врѣме нѣма „агарлъкъ".

Б. Въ четвъртъкъ.

Въ четвъртъкъ пѣснопойкитѣ правятъ вѣнцй, и приготвятъ китки за сватоветѣ. Вѣнѐцъ правятъ отъ пукали, шипки, орѣхови ядки, стафиди, брешнельови листа и цвѣтя (китки), наречени въ балкана „гугли“ или „пѫ́злеци“, а въ полето — „таркалà“. Всички тия нанизватъ размѣсено на конецъ, свързватъ краищата му и се образува нѣщо като броеница. Такивото вѣнцй въ недѣля (при свадбата) сватоветѣ купуватъ отъ пѣснопойкитѣ по за 20—40 пари, и се украсяватъ съ тѣхъ различно: едни ги увиватъ на киткитѣ си, други ги окачатъ прѣзъ врата си като кордонъ (кюстекъ) на турски часовникъ, трети вематъ по два и ги кръстосватъ прѣзъ раменага си и прѣзъ грѫдитѣ си, а свахитѣ (женитѣ) пъкъ ги окачватъ прѣзъ главитѣ си на назадъ.

„Сватове“ и „свахи“ сѫ свадбаритѣ изобщо.

В. Въ петъкъ.

1. Хлѣбъ и кравай.

Въ петъкъ пѣснопойкитѣ пекатъ хлѣбъ и въ двата свадбенски дома. Освѣнъ другитѣ хлѣбове, между които има и нѣколко дребни самунчета за „канѝски“, приготвятъ и други двѣ пити, ошарени съ окрѫжность и кръстъ, прѣзъ които, както и по другитѣ гладки части, се правятъ шарки съ пукали, шипки, стафиди и таркалца, навъртѣни съ масурка. Тѣзи пити се наричатъ „кумови кравай“. Въ врѣме на свадбата, изнашарени и укитени още съ зелени пръчки, цвѣтя и бѣла вълна, кумовитѣ кравай постоянно украсяватъ трапезата прѣдъ кума. Кумътъ, щомъ свърши работата си на свадбата, взема въ торбата си единия кумовъ кравай, а другия оставя. Него пѣснопойкитѣ ще си го раздѣлятъ помежду си, както ще посоча на друго мѣсто.

2. Канѝски.

Всѣка сваха или роднинска жена, която е калесана или некалесана (не повикана), отива на свадбата на гости, носи въ една торба двѣ пити хлѣбъ, и надъ тѣхъ турнати два клина (рогатникъ, тикалникъ, точено, клинъ). Всичко това се нарича „канѝска“, която съ честь и почитание прѣдава на свадбенската най-прѣдня домакиня, като цѣлува по-младата отъ двѣтѣ рѫка на по-старата. Получителкàта на канѝската взема двѣтѣ пити и двата клина, послѣ туря въ торбата половинъ канѝска, т. е. една пита и единъ клинъ отъ свадбенския хлѣбъ, и я повръща на гостенката; разбира се, тогава, когато послѣдната си тръгне.

3. Пѣсень на пещьта.

Когато пѣснопойкитѣ подпалятъ пещьта, въ която ще пекатъ хлѣба, канѝскитѣ и кумовитѣ кравай, пѣятъ слѣднитѣ три пѣсни:

1.

Облжк сж вие,
Облжк сж вие, мари,
Горе над селу,
Горе над селу,
Горе над селу, мари;
Не ми е облжк.
Не ми е облжк,
Не ми е облжк, мари,
Сватуве ми е,
Сватуве ми е,
Сватуве ми е, мари,
Кумуве ми е,
Кумуве ми е,
Кумуве ми е, мари,
Девере ми е,
Девере ми е,
Девере ми е, мари,
Зжлвици ми е.

2.

Превила се ела,
Превила се ела, мари,
Ут върше ду джно,
Ут върше ду джно,
Ут върше ду джно, мари,
На върщену има,
На върщену има,
На върщену има, мари,
Гнѣзду купринену,
Гнѣздоу купринену,
Гнѣзду купринену, мари.
Та кой си гу гради,
Та кой си гу гради,
Та кой си гу гради, мари?
Иван си гу гради (напр.),
Иван си гу гради,
Иван си гу гради, мари.
Та кой му гу вжли,
Та кой му гу вжли,
Та кой му гу вжли, мари?
Радка му гу вжли (напр.),
Радка му го вжли,
Радка му го вжли, мари.
Иван си е моли,
Иван си е моли,
Иван си е моли, мари:
— Радке ле, любе ле,
Радке ле, любе ле,
Радке ле, любе ле, мари,
Не вали ми гнѣзду,
Не вали ми гнѣзду,
Не вали ми гнѣзду, мари,
Да си изведеме,
Да си изведеме,
Да си изведеме, мари,
Дребни славейчета,
Дребни славейчета,
Дребни славейчета, мари,
Рану-будничета.

Намѣсто имената Иванъ и Радка, изговарятъ имената на младоженцитѣ. „Иванъ си гу гради" а „Радка му гу вали", се казва, когато песеньта се пѣе у зетя; а когато тя се пѣе у невѣстата, тогава се казва, че „Радка си гу гради", а „Иванъ ѝ гу вали".

3.

— Вóленице, наше снжхо,
Каде рáсте, та нарáсте,
Толкьу тенка, та висока?
— Рáстух, Рáстух, та нарáстух,
На два друма, на раздрўма:
Кой кжк мине, подмине мж,
Іунак минж, уткжцж мж,
Уткжцж мж, закичи мж,
На главжна ут странжна.

4. Стѣгъ.

Стѣгъ (прѣпорецъ) е кръпа, прикачена на шипкова пръчка и нашарена съ червени конци, китки, шипки, брешнельови листи и пр. На върха на пръчката има натъкната една ябълка и една увита китка. Стѣговетѣ се приготвятъ днесъ (въ петъкъ) отъ пѣснопойкитѣ и биватъ два: единиятъ на зетя, отъ червена кърпа — „мжжки стѣгъ", а другиятъ на нѣвестата, отъ бѣла кърпа — „женски стѣгъ". Шарилкитѣ на стѣговетѣ биватъ турени: на мжжкия отъ дѣсната страна, а на женския — отъ лѣвата, та когато двата се съберать наедно, да се допратъ единъ до другъ ненашаренитѣ страни, а нашаренитѣ да дойдатъ отвънъ, за да се виждатъ; освѣнъ това, мжжкиятъ да дойде отъ дѣсната, а женскиятъ — отъ лѣвата страна. Стѣговетѣ прѣзъ врѣме на свадбата — въ недѣля и понедѣлникъ постоянно придружаватъ младоженцитѣ. Тѣхъ ги носятъ и на вѣнчалния обредъ, и съ тѣхъ се калесватъ кумоветѣ и другитѣ по-видни гости на свадбата.

Първо се приготвя у зетя мѫжкиятъ стѣгъ, а послѣ у невѣстата — женскиятъ.

5. Отсичане на стѣговетѣ.

Когато пѣснопойкитѣ тръгватъ да сѣкатъ стѣгъ, взиматъ съ себе си една чотура съ вино, една пита хлѣбъ, нѣколко орѣха, една кърпа и една „исказѐна" брадва (кьоръ-балтия). По пѫтя пѣятъ:

— Мари, хаідете д йдем,*)
Мари, в гòра зелена,
Мари, стег дѫ сечеме,
Мари, брешнел да берем,
Мари, брешнел и здравец.

Но понеже пѣсеньта е кѫса, повтарятъ я много пѫти, докато пристигнатъ до опрѣдѣлената шипка, отъ която ще отсѣкатъ пръчката на стѣга. Като отидатъ до шипката, разкастрюватъ я тъй, че дъното на избраната пръчка да се види на мегданъ. Въ дъното й, слѣдъ като сипятъ малко вино, турятъ парче хлѣбъ и нѣколко орѣха. Една отъ пѣснопойкитѣ, съ живи родители, взема брадвата и я отсича непрѣмѣнно отеднажъ [1]). Щомъ отсѣкатъ пръчката, пѣснопойкитѣ прикачатъ на нея, нàдвѣ-натри, кърпата, връщатъ се назадъ и изъ пѫтя, когото стигнатъ или срѣщнатъ, му даватъ хлѣбъ и го черпятъ вино, като пѣятъ по цѣлия пѫть:

— Мари, не[2]) сме ходили,[3])
Мари, в гòра зелена,
Мари, стег да сечеме,
Мари, брешнел да беремъ,
Мари, брешнел и здравец.

Когато влизатъ въ двора на кѫщата, прибавятъ още:

— Мари, е йзлези ми,
Мари, момкува мале,
Мари, та ни пре́срешни,
Мари, та ни прѣ̀фѫрли,
Мари, с бе͡ала пченица,
Мари, с червено вино.

А когато се пѣе у невѣстата, вмѣсто думитѣ „е йзлези ми, момкува мале", казватъ „е йзлези ми, момина мале". Въ това врѣме майката излиза, та ги посрѣща и ги прѣфърля съ пшеница, която нòси въ пръстенъ сѫдъ.

6. Кичене на стѣговетѣ.

Щомъ се внесе стѣга въ двора, пѣснопойкитѣ почватъ да го кичатъ съ приготвенитѣ прѣдварително въ решето цвѣтя и други и пѣятъ:

Кичила сѫ тенка Вѫлка,
От прòгъума[4]) до пладнина,
От пладнина до вечере,
Че щте Вѫлка зѫлва д иде,
На брата си Кустадина,
На снѫха си на Іалена.

---

*) Всѣки стихъ се повтаря.

[1]) Отъ единъ пѫть отсичането на пръчката означава единъ пѫть женилка, т. е. неовдовяване; орѣхитѣ означаватъ дѣтцата на младоженцитѣ; хлѣбътъ — миръ и плодородие, а виното — веселие и любовь между послѣднитѣ.

[2]) Не = ние.

[3]) Всѣки стихъ се повтаря.

[4]) Прогъума е ручокъ или закуска.

Друга:

— Іаі треперко, бе͡ал треперко,
Што си виделъ та треперѫш?
Депѫрва[1]) штеш да треперѫш:
Іо, преш кума, іо, преш свата,
Іо, преш баба, іо, преш деда,
Іо, преш зѫлва, іо, прешъ девер.

Г. Въ сѫбота.

1. Приготвяне.

Въ сѫбота още отъ зараньта зетьовата страна ще си намѣри гайдарь и други хо̀ра за готвяне ястия и пр. Тѣ ще заколятъ месо̀, ще смѣлятъ балгуръ (тарана) и пр., ще наредятъ сѫдове и много други.

У насъ, както въ полето, не се назначава особенъ „поддевер"; обаче длъжностьта му пакъ се изпълнява. По̀ддеверътъ нѣма да спи 2—3 нощи. Той приема и прѣдава всичко. Задълженъ е да изпълнява на всѣкого исканията и да отговаря на всѣки зададенъ нему въпросъ, билъ той за работа или пъкъ за подигравка. Колкото и да е ястието и питието, той трѣбва да се разпорежда така, щото всѣки който дойде на свадбата, да остане доволенъ и благодаренъ, ако не отъ много ядене и пиене, то поне отъ добритѣ отношения на по̀ддевера, който въ случая прѣдставя домакина. Тази длъжность у насъ изпълняватъ готвачитѣ.

2. Спапове.

Въ сѫщия день (сѫбота) невѣстината страна повиква нѣколко съсѣдки и роднински жени и съ тѣхна помощь свързватъ на денкове всички невѣстини дрехи и нѣща, които тя ще занесе у зетя. Гледатъ украсенитѣ краища на дрехитѣ да дойдатъ на лицето на денка, за да се червенѣе и каматнѣе. Тѣзи денкове, както и сандъкътъ — пъленъ — се наричатъ „спапове".

3. Калесване на сватоветѣ.

Въ сѫбота пѣснопойкитѣ наливатъ отъ зетьовото вино двѣ чотури, турятъ ги въ шарени торбички и се раздѣлятъ на двѣ съ по една чотура. Двѣтѣ подкачатъ отъ единия край на селото, а другитѣ двѣ — отъ другия и калесватъ сватове за другия день, като черпятъ съ вино когото стигнатъ, срѣщнатъ или намѣрятъ. Пѣснопойкитѣ сѫ прѣмѣнени и накичени, за да се познаватъ, че сѫ отъ свадбата. Черпенитѣ отъ виното, считатъ себе си за калесани на свадба. Пѣснопойкитѣ, като видятъ, че виното ще имъ се довърши, доливатъ чотуритѣ отъ нѣкоя чешма, тъй че до завръщането имъ виното се обръща на чиста вода. Това обаче не е обичай, а просто за икономия, на която не се обръща никакво внимание и не се има нито за срамъ, нито пъкъ за смѣхъ.

4. Връснене зетя.

На̀двечерь повикватъ едного отъ роднинитѣ, да обръсне зетя и получава даръ една брисалка (пешкиръ).

Когато зетьтъ се обръсне, пѣснопойкитѣ му пѣятъ слѣдната пѣсень:

— Іуначе, лудо, та младо,
Ти си сѫ іабре фалѳіе,

[1]) Депѫрва ще рѣче: отъ сега нататъкъ.

Че не ште льубе да льубиш,
Пжкъ си си льубе зальубил,
В селу ну башен мумана,
Тенка ми, Милке, висока.

За тази пѣсень, както и за ония при кваса, при пещьта и при стѣговетѣ, зетьтъ ще заплати на пѣснопойкитѣ по нѣколко гроша.

Като се обръсне зетьтъ, казватъ му да завърже врукузўна (очкура) на гащитѣ си и отпрѣдъ и отзадъ, за да не била го хващала магия.

Бѣлѣжка. Вѣрватъ, че вжзелътъ изнамѣрилъ дяволътъ. Отпрѣдъ единъ вжзелъ и отзадъ единъ вжзелъ означаватъ два дявола, които ще пазятъ и прѣдницата и задницата на зетя отъ други дяволи — магии.

5. Невѣстата отива въ черква.

Защото на младоженцитѣ не е позволено да отиватъ въ черква до 40 дни отъ свадбата, затова въ сжбота вечерь невѣстата, придружена отъ нѣкоя жена, отива въ черква, запалва свѣщи, цѣлува иконитѣ и дарява иконата на света Богородица съ една прѣстилка.

VI. Свадба.

А. Въ недѣля.

1. Извѣстие.

Слѣдъ черковния отпускъ се праща отъ зетьова страна едно лице, което отива у невѣстата, за да извѣсти, че прѣзъ него день ще имъ отидатъ сватове. Това лице носи съ себе си шише пълно съ ракия, отъ която почерпва невѣстинитѣ родители. Сжщо такова извѣстие се праща и у кума, за да се приготви за кумъ.

2. „Гòдеш“.

Отъ нѣколко години насамъ е изоставено да се кара „годеш“, но ние ще споменемъ за него. „Гòдеш“ се казва единъ бѣлъ овенъ, остриганъ на ялъци и му е окаченъ голѣмъ звънецъ. Въ недѣля сутриньта рано пѣснопойкитѣ накичатъ съ китки рòговетѣ и ялъцитѣ на „годеша“ и сжщеврѣменно му пѣятъ:

Карагьозъ вакал кàматьн,
Гòдеш штем да та караме
На черпаіока девокье.
Карагьоз тихо говоре:
— Ку е чернока момана,
Мене си годеш караіте;
Пжк ку е руса момана,
Не моі си мене караіте,
Караіте брата белчѝла.

Щомъ се окичи гòдешътъ, забиратъ го двама ергени и го закарватъ на невѣстинитѣ родители въ честь на невѣстата. Послѣдната посрѣща гòдешътъ, цѣлува го по образа, и му обира киткитѣ и ги туря въ прѣстилката си. Слѣдъ това юнацитѣ откачатъ званеца, за да го върнатъ на зетя, заколватъ гòдеша, одиратъ му кожата, оставятъ го да се готви и, слѣдъ като пийнатъ малко, си отиватъ радостни у зетя. Отъ гòдеша невѣстиниятъ баща ще гости прѣзъ дена сватоветѣ.

3. Формата на зетя.

Зетьтъ, освѣнъ обикновенитѣ си дрехи, е покритъ прѣзъ глава съ единъ вълненъ нетупанъ бѣлъ платъ, въ видъ на поясъ, съ дълги рехулки на двата края и спуснатъ низъ рамената му тъй, че гръдитѣ и плещитѣ му оставатъ непокрити. Тоя платъ се нарича „прекривка". На главата си на прѣкривката зетьтъ носи зашита една парица, една скилидка отъ чесънъ (бѣлъ лукъ) и малко мартаница, за да го не хващали уроки. Сега, обаче, не е така; парицата, лукътъ и мартаницата сѫ съвсѣмъ изфърлени, а намѣсто прѣкривка носи за отличие отъ другитѣ една скатена о четири и пришита на дѣсното му рамо червена кюсерия. Зетьтъ почва да пости, т. е. да не говори днесъ (недѣля), когато сватоветѣ тръгнатъ за невѣстата, и пости, докато го прости кумътъ. Тогава фърля и прѣкривката си.

4. Формата на невѣстата.

Както зетьтъ, тъй и невѣстата е прѣкрита съ прѣкривка, на която сѫщо тъй е зашита парица, чесънъ лукъ и мартаница. Освѣнъ това, нейната прѣкривка е отъ червенъ платъ, съшитъ и направенъ сѫщо на качулка и окиченъ съ конци отъ разни бои и цвѣтя както стѣговетѣ. Освѣнъ качулката, невѣстата носи на рѫцѣтѣ си шарени рѫкавици, а върху обикновената си прѣстилка носи още една, съставена отъ нѣколко бѣли кърпи, нашарени съ черти отъ разни бои. Тази прѣстилка се казва „прѣскутница". Рѫкавицитѣ невѣстата хвърля, още щомъ я прости и се изпрати кумътъ, а прѣкривката и бѣлата прѣстилка (прѣскутницата) — подиръ 40 дни. Невѣстата сѫщо почва да пости т. е. да не говори отъ тоя день (недѣля) и ще пости 40 дни; само ще говори на ония, които сѫ я простили слѣдъ вѣнчавката ѝ. (Въ формата на невѣстата до сега (1899.) сѫ станали слѣднитѣ измѣнения: изфърлена е качулковата прѣкривка съ зашититѣ на нея парица, лукъ и мартаница, и е замѣнена съ червена мрѣжа и жълти телове).

5. Деверътъ и формата му.

Деверъ става зетьовото братче, братовчедче, или друго нѣкое роднинско момче, ако липсуватъ първитѣ. То прѣзъ врѣме на свадбата постоянно придружава зетя и е носитель на стѣговетѣ. Като форма, за отличие отъ другитѣ, носи двѣ бѣли кърпи, кръстосани чрѣзъ рамената му; а на главата му или на пояса му сѫ затъкнати една лъжица и едно врѣтено, на което сѫ натъкнати двѣ кълбца отъ червено прело; значението на това не е извѣстно.

6. Зълвата.

Както деверътъ, тъй и зълвата е отъ роднинитѣ на зетя и постоянно придружава невѣстата прѣзъ всичкото врѣме на свадбата. Само на нея невѣстата е свободна да шушне и изкаже каквато и да била своя нужда. Въ случай че невѣстата се изпоти или друго, зълвата я избрисва и поправя. Който не познава зълвата лично, не би я позналъ, освѣнъ ако я види на мѣстоназначението ѝ (до невѣстата), защото тя не носи никакъвъ знакъ за отличие. За нея се не гледа, дали е мома оженена, или вдовица, а гледатъ само да е празна (небременна).

7. Здравбване.

Здравбване казватъ на цѣлуването. То става обикновено на дѣсната рѫка по слѣдния начинъ: улавя се съ двѣ рѫцѣ рѫката на лицето и на нея се извършва

здравбването, тъй да кажемъ, на петь такта: първиятъ, третиятъ и петиятъ е цѣлуване съ устата, а вториятъ и четвъртиятъ е допиране съ челата. Когато ще здравбва младата невѣста, най-напрѣдъ взема съ ржцѣтѣ си прѣскутницата си и съ нея улавя ржката на лицето и извърша здравбването; а то (лицето), ако ще ѝ дава подаръкъ, който по обичая бива парѝ, подава ржката си заедно съ паритѣ; и слѣдъ като го доздравува невѣстата, спуща паритѣ въ прѣскутницата ѝ, отъ дѣто тя ги прибира.

8. Събиране на сватоветѣ.

Наближи ли пладне, запукатъ пушки въ зетьовата кжща, съ което извѣстяватъ да се събиратъ сватоветѣ. Гайдата, деверътъ съ стѣга и едно лице отъ кжщнитѣ помагачи съ една бъклица вино отиватъ та калесватъ кума, за да присжтствува на свадбата и като кумъ, и като сватъ. И на отиване, и на завръщане гайдата изъ цѣлия пжть свири. Кумътъ дохожда заедно съ калесвачитѣ. Той, ако обича, отива заедно съ своитѣ си; но повечето пжти той изпраща сина си, зетя си или другъ неговъ роднина, ако има такива, и заедно съ пратеника си изпраща жена си, ако би че нѣма дъщеря или снъха, която да я замѣсти. Пратеникътъ носи кумовото име „кумъ," а пратеницата — името на кумата „калимана," съ общо име „кумове." Тѣ се ползуватъ съ всичкитѣ почести, които се отдаватъ на кума. Кумътъ нито ходи, нито дохожда самъ; той има свои близни, като синове, зетьове, братя, сестри, слуги и пр., които покапва и води съ себе си на свадбата. Всички се ползуватъ еднакво отъ кумовитѣ почести, и общо носятъ името „кумоветѣ," затова и азъ тукъ ще ги наричамъ подъ общо име „кумоветѣ." Първиятъ кумъ (башъ кумътъ), както и всѣкой отъ по-виднитѣ сватове, носи въ ржцѣтѣ си една чотура съ вино, отъ която, когато отива на или се връща отъ свадбата, черпи дори всѣкого, който се доближи до него. На свадбата, щомъ чуятъ, че кумоветѣ дохождатъ, изфръкватъ, за да ги посрѣщнатъ. Пѣснопойкитѣ сж наредени въ единъ жгълъ на двора и, щомъ кумоветѣ приближатъ портата, посрѣщатъ ги съ слѣдната, наречена „кумова пѣсень":

Іоі куме, куме,
Сребжрни куме,
Дж сме знаіали,
Че штешъ да доідеш,
Да сме іобишли

Триш бе͡ала града,
Да сме нашли ли
Сребжрна чеше,
Да та служиме
Червено вино.

А зетьовиятъ баща или оня, що го замѣства, взелъ въ ржцѣтѣ си двѣ бѣли мѣнчета (бакърчета), пълни съ вино, посрѣща съ голѣма радость кумоветѣ, казва имъ добрѣ-дошли, цѣлува на всички ржка, черпи ги вино, както и тѣ него, и ги въвежда въ кжщи, дѣто има приготвена трапеза. Горното посрѣщане на кумоветѣ, както отъ зетьовия баща, тъй и отъ пѣснопойкитѣ, се извърша въ едно и сжщо врѣме, като сжщеврѣменно гайдата свири и пушки се пукатъ. Освѣнъ едноврѣменнитѣ звукове на пѣсеньта, гайдата, и пушкитѣ, чуватъ се още разни поздравления и наздравици, като: „дубре душли, калитато, калимано! Дубре заварили, кумецъ; какво сте? дубрѣ ли сте? надѣвате ли се за госте? Какъ си, кумичкьо?! Оооо! млогу сънъ хубаве, калиманчо! Ами ти какво правишъ?! какъ сж дѣцата? Еми, оти недоведжхте и теахъ?! Хаде наздраве кумецъ и пр. Сполай ти, калитато; че пийни още де, хееее; тебе та е страхъ да ни не испишъ винусу; то ни е слабичкю винцесу, ама да прощавате, и пр. пр." Въ двора и наоколо е прѣпълнено съ женурия и дѣчурлига, нарочно дошли да гледатъ свадбата. Слѣдъ малко зетьовата кжща е вече пълна и прѣпьлнена съ сватове и свахи: едни съ коне, други безъ коне, едни съ оржжие, други безъ оржжие и т. н. карма-карашикъ, вавилония и повече

нищо; — безредица до оня край; едни ядатъ, други піятъ, трети пѣятъ, четвърти чепкатъ пушкитѣ си; единъ казва: „хайдете да варвимъ“, другъ — „чакайте още малко“; едни излизатъ на вънъ, други влизатъ въ кѫщи и пр. По стълбата притискане и писъкъ отъ дѣца; гайдата свири, пушки се пукатъ и т. н. — една неописуема бъркония. Въ кѫщи гюрюлтия отъ сватове, а на двора — отъ публиката: гледачи, хбра, жени, дѣца, добитъци, писъкъ, викотъ, мъмъръ и т. н. Кой пѣе, кой плаче, кой приказва, кой служи, не се разпознава. Но не стига тая гюрюлтия и кокохония, ами едноврѣменно съ нея и пѣснопойкитѣ ще изпѣятъ на всѣкого свата и на всѣкоя сваха по една отъ слѣднитѣ пѣсни, като гледатъ да угодятъ всѣкому такъва пѣсень, каквата той заслужва и каквата му прилича, споредъ възрастьта му, или споредъ занаята му.

На кума.

На кума (на първостепенния кумъ, башъ-кума, който е вѣнчалъ или ще вѣнчае младоженцитѣ) се пѣе всѣкога наречената „кумова пѣсень“, която приведохъ по-горѣ при посрѣщането на кумоветѣ.

На второстепеннитѣ кумове:

(Като на кумовия синъ, баща, братъ, зеть и пр.).

Седнѫл кума да вечеря,
На сребѫрна паралиіа;
Каква му бе вечеранѫ:
Бела пита пченичена,
Пресна риба препѫржена.

Друга:

— Стани, куме, вдигни воскье:
Друме ти сѫ дѫн делеко,
Коне ти сѫ некована,
Булче ти іе іоружено.

На калимканитѣ:

— Калиманчице канчице,
Де ну си, мари, стоіцала,
Іасну си слѫнце огрѣала,
Ситна та роса избила.

На домовладѣтеля:

Лалчу льу, Лалчу чурбаци,
Лалчу му госте доідоха;
Чуди сѫ, Лалчу, мисли сѫ,
С какво щте да ги нагости,
С какво щте да ги наслужи.

На стари мѫже:

Наред кметьове седѣаха,
Червено вино піеха,
Печену іагне ядѣаха,
И дубра дума думаха.

На млади мѫже и на младоженци:

Димитар булче бўдеіе;
Стани ми, льубе Димитро,
Кравине да ми издоиш,
Телцене да ми отлѫчиш.

Друга:

Елен ми брули приз море
Сѫс пузлатени рожкòве,
И на рожкове имеіе
До една млада невѣаста.

Друга:

Сукол ми фѫрка подфѫрка,
И Суколица след него:
— Постоі поче͡акаі, Суколе,
Крилцана да ти іобниже
С два реда бе͡али грушове,
С три реда желти алтѫне.

На търговци:

Стоіане, младу тѫрговче,
Стоіан ми збира тѫрнова,
На Влашка земе да иде,
Сури тусуне да збира,
И оште вакли іовнове.

Друга:

Стоіане, младу тѫрговче,
Стоіан ми збира тѫрнова,
Надолу нах Іанадолцку,
Тежкѫ кириіа да кара,
Девет гемии имане.

На стари жени:

Наред кметици седе͡аха,
Червено вино пиіеха,
Печену іагне іаде͡аха,
И дубра дума думаха.

Друга:

— Ерину, беала гѫркиню,
Теб не приле͡ага, Ерину,
Вѫв поле жѫтва да жѫнеш:
Тебе приле͡ага, Ерину,
На висок чердак да седиш,
Бе͡ала куприна да предеш,
Желти Іалтѫне да нижеш.

На попадия:

— Мари, млада попадіо,
Де іутиде поп Димитѫр?
— То іутиде долу, долу,
Долу, долу, пу селана,
Млади булки да венче͡ава,
Малки деца да кѫрште͡ава.

На млади жени:

— Неве͡асчице ле капчице,
Дену си, мари, стоінала,
Іасну си слѫнце огре͡ала,
Ситна тѫ роса избила.

Друга:

— Нѐвенкю, млада неве͡асто,
От мед ли ти са іостана,
От вакѫл невен іочине?

На занаятчия:

— Стоіане, младу златарче,
Ти си си само златарче;
Излеі си че͡аше сребѫрна,
Пиши си льубе въ че͡ашена.

На грамотни лица:

— Даскалче, младу златарче,
Ти си си само даскалче,
Испиши книга ше͡арена,
Пиши си, льубе, в книгана.

Ако е ергенъ, намѣсто „Пиши си, льубе“, казватъ „Пиши си, мома“.

На годеникъ:

Главениче, луду младу,
Главениче кȍне іе͡аха,
Низ черпше, вжз черпше,
Кȍне іе͡аха, ржки вдига,
Ржки вдига, Бога моли:
„Даі ми, Боже, малка мома“.

На ергени-юнаци:

Седнжл іунак да вечере,
На сребжрна паралица;
Каква му бе вечерена:
Бе͡ала пита пченичена,
Мре͡ана риба препжржена.

Друга:

— Іуначе, луду та младу,
Не ходи ситну по дворе,
Не даваі моми іадуве,
Че мало ли са моине,
Моине и маічинине.

Друга:

— Іуначе, луду та младу,
Не ходи ситну по дворе,
Не реси ресну чомбасе,
Не задаваі ми іадуве,
Че мало ли са моине,
Моине и маічинине.

Друга:

Іунак си маіци викаіе:
— Глави ма, мале, жени ма,
Доде ма галет момине,
Доде ми дават киткине.

На мжжки дѣца:

Име͡ала маіка, име͡ала,
Ду едно стржче босилек,
Не смиіе да гу откжца,
Не смиіе да гу погледа.

Друга:

Име͡ала маіка, име͡ала,
На ржка пжрстен сребаржн,
Не смиіе да гу погледне.

На женски дѣца:

Име͡ала маіка, име͡ала,
На скуте златна е͡абжлка,
Не смиіе да іе погледне.

Кото изпѣятъ пѣснитѣ, пѣснопойкитѣ даватъ по една китка на всѣки сватъ и сваха, цѣлуватъ или една отъ тѣхъ, или и четиритѣ ржка на всѣкого и получватъ подаръкъ отъ всѣкого по 10—20 пари.

Пѣснопойкитѣ водятъ съ себе си едно момче, което ги придружава и пази. Когато ще почнатъ да пѣятъ на нѣкого, това момче му съобщава прѣдварително съ думитѣ: „шенъ бжди (името), че ще ти пѣятъ“, а той отговаря: „шенъ-съмъ, шенъ“, или: „шенъ-съмъ шенъ, като рупцки коченъ“.

Като се свършатъ пѣснитѣ, дохожда редъ да се отива у невѣстата. Другъ пжть всѣкога се пѣе на кума кумовата пѣсень, която написахъ вече, а само сега, когато вече сватоветѣ ще отиватъ за у невѣстата, пѣснопойкитѣ му

изпѣватъ слѣдната пѣсень, която подканя кума да стане и, като началникъ на церемонията, да потегли сватоветѣ на пѫть:

Стани, куме, вдигни воскье,
Друме ти са дѫн делево,
Коне ти са нековани!

И кумътъ, щомъ като чуе да се изпѣе тая пѣсень, става, всички го послѣдватъ и тръгватъ за у невѣстата.

9. Орѫжие.

Макаръ, както отъ турско врѣме, тъй и сега да е бивало забранявано носенето на орѫжие по свадби и други сборове, то все пакъ обичай мѫчно се изкоренява. „Сватъ безъ пушка за нищо го небива", кажатъ единъ пѫть и хайде всѣки съ пушка на свадбата. За приемане е само това, че орѫжието се носи отъ по-способнитѣ хора и че, щомъ се насипе пушката, изпразва се и се носи празна. Ако човѣкъ се вгърне по-внимателно въ орѫжието на сватоветѣ, ще види: пищоли безъ кондаци, други безъ чекмаци, чекмаци безъ кремици, счупени и ръждясали желѣза, како че ли нарочно за смѣхъ сѫ ги понесли.

10. Отиване у невѣстата.

На чело на сватоветѣ върви гайдата свирещецъ, до нея — кумоветѣ, до тѣхъ — сватоветѣ и свахитѣ, като всѣка сваха иде до мѫжа си; а най-отдирѣ иде зетьтъ, уформенъ и придруженъ отъ девера и зълвата. Деверътъ върви прѣдъ, а зълвата — слѣдъ зетя. Деверътъ носи сега само мѫжкия стѣгъ, защото женскиятъ е още у невѣстата. А зълвата носи у себе си прѣкривката, съ която ще бѫде прѣкрита невѣстата. Зетьтъ яха на конь или на муле, което на връщане ще яха невѣстата, а той ще ходи пѣши. Сега сватоветѣ отиватъ прѣзъ оня пѫть, прѣзъ който на връщане не мислятъ да заминатъ[1]). Единъ или двама отъ готвачитѣ отиватъ съ сватоветѣ и носятъ въ котли ястие и въ буре вино, за да сложатъ трапеза въ невѣстината кѫща.

11. Проварници.

Посрѣдъ пѫтя сватоветѣ отдѣлятъ изъ помежду си отъ 4—6—8 момчета (чифтъ да сѫ), между които е и деверътъ съ стѣга и съ една чотура вино. Тия момчета се наричатъ „прòварници" (елчѝе). Проварницитѣ отиватъ бързо у невѣстата и прѣдизвѣстяватъ, че идатъ сватоветѣ и скоро се връщатъ и съобщаватъ на послѣднитѣ, че ще бѫдатъ приети въ невѣстината кѫща Пѣснопойкитѣ пъкъ отъ другъ пѫть сѫ прѣдварили и сѫ дошли на невѣстиния дворъ, за да посрѣщнатъ споредъ обичая както проварницитѣ, тъй и сватоветѣ. Като влѣзатъ проварницитѣ въ невѣстиния дворъ, биватъ посрѣщнати отъ невѣстиния баща съ добрѣ дошли и съ вино: послѣднитѣ отъ своя страна черпятъ него съ собственитѣ си чотури. Невѣстината майка ги посрѣща съ решето, пълно съ кърпи (брисалки — пешкири), отъ които на всѣки прòварникъ дарява по една, като му я прѣмѣта прѣзъ дѣсното рамо, а тѣ всичкитѣ ѝ даватъ по 10—20 парѝ и, щомъ се свършатъ даровeтѣ, горкото решето бива грабнато отъ рѫцѣтѣ на майката, немилостиво бива скастрено съ ръждивитѣ

---

[1]) Вѣрватъ, че, ако сватоветѣ съ невѣстата се завърнатъ прѣзъ сѫщия пѫть, щѣла да овдовѣе невѣстата и поради това щѣла да се върне при родителитѣ си.

проварнишки ятагани, и парчетата му биватъ разфърляни по всички краища на двора. Пѣснопойкитѣ пъкъ посрѣщатъ проварницитѣ съ пѣсеньта:

Еничере вѫрвеа̑ха
През горйца зелена,
През водица студена:
Дали ги веа̑тѫр дунесе,
Ели ги дȏплав дуплави?
— Ниту ги веа̑тѫр дунесе,
Ниту ги дȏплав дуплави,
Сама ги мома дуведе
На моминине дворуве.

Едноврѣменно съ пѣенето на тая песень, пѣснопойкитѣ държатъ въ рѫцѣтѣ си невѣстиния стѣгъ. Въ сѫщото врѣме деверътъ съ мѫжкия стѣгъ се доближава до тѣхъ, сборичкватъ двата стѣга, и деверътъ копува отъ пѣснопойкитѣ за 3—4 гроша невѣстиния стѣгъ и ги събира двата наедно, прѣвързани съ нова кърпа, за да бѫдатъ наедно до свършването на свадбата. Всички тѣзи три посрѣщания и купуването на стѣга съ вършатъ въ едно и сѫщо врѣме и много бързо, тъй че въ 2—3 минути всичко се свършва и проварницитѣ се връщатъ, за да посрѣщнатъ сватоветѣ, и носятъ на лице (прѣметнати прѣзъ рамо или окачени на устата на пушката) даренитѣ имъ кърпи за похвала на невѣстата. Невѣстиниятъ стѣгъ, носенъ отъ девера, още отдалече свидѣтелствува, че проварницитѣ сѫ били радушно приети въ невѣстината кѫща и че тъй сѫщо ще бѫдатъ приети и сватоветѣ. Проварницитѣ, като се срѣщнатъ съ сватоветѣ, поздравляватъ се тъй сърдечно помежду си, като че ли отдавна не сѫ се виждали.

Сега проварницитѣ прѣставатъ да се наричатъ тъй и ставатъ сватове, както и всички.

Изъ цѣлия пѫть, било на отиване или на връщане отъ невѣстата, се чуватъ гърмежитѣ отъ сватовскитѣ пушки.

12. На невѣстиния дворъ.

Щомъ сватоветѣ пристигнатъ на невѣстиния дворъ, който е задрѫстенъ отъ гледачи, мѫже, жени и дѣца, невѣстиниятъ баща ги посрѣща съ „добрѣдошли“, черпи ги вино, както и тѣ него, а пѣснопойкитѣ пѣятъ:

Идат бѫрзи сватуве,
И по-бързи кумове:
Дали ги веа̑тѫр дунесе,
Ели ги дȏплав дуплави?
— Ниту ги веа̑тѫр дунесе,
Ниту ги дȏплав дуплави:
Сама ги мома дуведе
На моминине дворуве.

Освѣнъ пѣянето на момитѣ и свирнята на гайдата, която непрѣстанно свири, се чуватъ още разни поздравления и наздравици, каквито описахъ при посрѣщането на кума; разлика се забѣлѣзва само въ това, че намѣсто думитѣ „калитато“ и „калиманчо“ се чуватъ повече думитѣ: „сватанакъ“, „свато“, „свате“, защото всички сватове, като се иматъ за зетьови хора, казватъ си съ невѣстинитѣ родители едни на други „сватанакъ“, „свато“ и „свате“.

Зетьтъ съ другаритѣ си (девера и зълвата), щомъ влѣзе въ двора, застава на единъ край и стои правъ като виновникъ на дѣлото, какъвто си е дѣйствително. А пѣснопойкитѣ, щомъ свършатъ пѣсеньта, влизатъ въ кѫщи.

13. На Вратата.

Докато още невѣстиниятъ баща и сватоветѣ си честитяватъ взаимно на двора, зетьтъ съ другаритѣ си и придруженъ още отъ единъ или двама отъ своитѣ си работници, отива на вратата на кѫщата, за да влѣзне, но я намира

затворена отвѫтрѣ. Той удaря съ дѣсното си колѣно три пѫти наредъ, а тя пакъ се не отваря. Въ това врѣме пѣснопойкитѣ отвѫтрѣ пѣятъ:

Не биі, зетьу, вратата,
Момана не іе втасала,
Мома іе оште глупава,
Даруве не іе напрела,
Даруве іоште спа̀пуве.

Затворачътъ на вратата е невѣстиното братче, или братовчедче, което отваря, слѣдъ като зетьовитѣ хора му се обѣщаятъ, че ще му заплатятъ 2—3 гроша, които му се плащатъ, щомъ отвори.

14. Командаряне на сватоветѣ.

Докато зетьтъ да влѣзе въ кѫщи, дохаждатъ съсѣдитѣ на невѣстата и грабватъ сватоветѣ по домоветѣ си, за да ги командарятъ и гостятъ, докато дойде врѣме за извеждане невѣстата. Тукъ и кумоветѣ се иматъ за сватове и се въвеждатъ въ нѣкоя съсѣдна кѫща. Докато сватоветѣ сѫ по съсѣдскитѣ кѫщи, пѣснопойкитѣ отиватъ при всички и на всѣкого пакъ ще изпѣятъ по една отъ горѣнаписанитѣ сватовски пѣсни, а на кума — кумовата пѣсень, на всѣкого пакъ ще дадатъ по една китка, на всѣкого пакъ ще цѣлуватъ рѫка и отъ всѣкого пакъ ще получатъ подаръкъ по 10—20 пари.

15. Зетьтъ отива до невѣстата.

Щомъ отворятъ на зетя вратата, той се отправя къмъ невѣстата, която е поставена въ особна стая, а послѣдната тичешкомъ го посрѣща на срѣдъ стаята, затъкнува на пояса му зелени китки или прѫчки, цѣлува му рѫка и се надпрѣварватъ, кой отъ двамата по-напрѣдъ да настѫпи другия.[1]) Слѣдъ това младоженцитѣ заставатъ до спаповетѣ, наредени по слѣдния редъ и четени отъ дѣсно на лѣво, както се чете азъ-буката: деверьтъ, зетьтъ, невѣстата и зълвата. Сега невѣстата се отличава само съ рѫкавицитѣ и съ прѣскутницата, а прѣкривката ще ѝ я турятъ слѣдъ малко.

Кѫщата е прѣпълнена отъ жени и дѣца, които нарочно сѫ дошли да гледатъ младоженцитѣ.

Въ другата стая прѣдъ невѣстинитѣ родители и други още гости има сложена трапеза отъ зетьовото ястие и вино.

На младоженцитѣ казватъ „младенцѝ“.

Пѣснопойкитѣ дохаждатъ и честитяватъ на зетя невѣстата съ слѣдната пѣсень.

Веститу ти льубе,
Честиту ти льубе, зетьу,
Честиту ти льубе!
   Честиту, велиту,
   Честиту, велиту, зетьу,
   Честиту, велиту!
Што вѫз тебе стуи,
Што вѫз тебе стуи, зетьу,
Што вѫз тебе стуи!

Слѣдъ честитяването прѣдъ младоженцитѣ слагатъ трапеза, съставена отъ едно блюдо пълно съ чорба, млѣко, хлѣбъ и двѣ лъжици, за да ядатъ.

---

[1]) Вѣрватъ, че който сполучи да настѫпи по-напрѣдъ, той ще бѫде пръвъ, и неговата воля винаги ще се чува отъ побѣдения.

Това ядене се нарича „кѫсане“. Младоженцитѣ знаятъ, че въ това ястие, а именно въ чорбата, сѫ нарочно турени всѣкакви плювки и нечистотии, затова не хапватъ отъ него, а само доближаватъ лъжицитѣ до устата си и ги повръщатъ пълни. Слѣдъ като ужъ хапнатъ по нѣколко пѫти, невѣстата съ крака си тъй силно ритнува сѫда (нареченъ „кѫсалникъ“), че се намира задъ вратата наедно съ лъжицитѣ![1])

16. Прѣкриване.

Щомъ се свърши кѫсането, и всичко друго е вече уредено и приготвено, деверътъ съ стѣговетѣ, двама отъ слугитѣ и гайдата съ свирене калесватъ кумоветѣ, за да прѣкриятъ невѣстата.

Прѣди да се е почнало прѣкриването, деверътъ взима новитѣ папуци, които зетьтъ е донесълъ за невѣстата и слѣдъ като спусне въ тѣхъ по 10—20 пари заедно съ двѣтѣ си рѫцѣ, обува ги на невѣстинитѣ крака, като ги повръща до три пѫти. Въ това врѣме гайдата свири жалостно, а пѣснопойкитѣ пѣятъ:

Девер си снѫха іобува,
Іобува іоште събува;
Снѫшица му се молеіе:
— Деверчу, милни деверчу,
Не свалеі ми, деверчу,
Момскана труфа іот глава,
Не туреі ми деверчу,
Мѫшки кахѫр на глава.

Този обредъ се казва „обуване“.

Слѣдъ обуването калиманата, която ще прѣкрива, (прѣкриването повече се извърша отъ кумата или отъ друга нѣкоя жена отъ кумоветѣ) взема въ рѫцѣтѣ си зеленина или сурови пръчки и заедно съ тѣхъ съ двѣтѣ рѫцѣ заедно улавя невѣстината прѣкривка и като се повръща до три пѫти, полага я на невѣстината глава, т. е. прѣкрива я. Едноврѣменно съ това пакъ гайдата свири жалостно, а пѣснопойкитѣ пѣятъ:

Кума̀ кумица прекрива,
Прекрива іоште открива;
Кумица хи са молеіе:
— Калманчу, Милна, калманчу,
Не моі ми свалеі, калманчу,
Моминскана труфа іот глава,
Не туреі ми, калманчу,
Мѫшки кахѫр на глава

17. Извеждане.

Щомъ се прѣкрие невѣстата, запукатъ пушки, съ което извѣстяватъ, че обредътъ е свършенъ, а сватоветѣ сѫ вече на двора, приготвени да тръгнатъ. Момчетата, упоени отъ радость, като луди щъкатъ нагорѣ-надолу изъ двора и по стълбата, за да се прѣсрѣщнатъ съ момитѣ и по взаимно желание да се стискатъ едни-други помежду навалицата. Двама ергени-юнаци съ живи родители (защото ако сѫ сираци, то и на младоженцитѣ дѣцата щѣли били да останатъ сираци) дохождатъ при младоженцитѣ да вематъ спа̀поветѣ и ги изнасятъ вънъ за товаряне, но оня, който прѣди малко бѣше запъналъ вратата, за да иска отъ зетя подаръкъ, сега съ сѫщата цѣль лега върху спа̀поветѣ и ги не дава. Нѣма що да се чини, плащатъ му се 2—3 гроша. Заедно съ това раздаватъ на невѣстинитѣ кѫщни хо̀ра, съ изключение на баща ѝ, папуцитѣ, които зетьтъ е обѣщалъ още при приѣтвардъка, и тогава вече спаповетѣ сѫ свободни за изнасяне. Ергенитѣ вематъ по единъ спапъ и, тежки-нетежки, ще похрипкатъ съ тѣхъ по нѣколко пѫти изъ стаята, па то-

[1]) Значението на мръсотинитѣ въ ястието е: младоженцитѣ, като станатъ родители, да се не гнусятъ отъ нечистотиитѣ на дѣцата си; а ритването на сѫда значи: дѣцата на младоженцитѣ да се отгледватъ и отхранатъ дори съ подритване и подфърляне.

гава ги изнасятъ вънъ и ги товарятъ на приготвеното муле. Освѣнъ дрехитѣ, невѣстинитѣ родители окичатъ върху спаповетѣ единъ или два сѫда за младоженцитѣ, които сѫдове се наричатъ „кѫса̀лници“. Щомъ се натоварятъ спаповетѣ, приготвя се мулето, което е яздилъ зетьтъ, за да се качи сега на него невѣстата; но невѣстиното братче, а въ негово отсѫтствие — братовчедчето ѝ, се фърля на него (на мулето) и го подкарва до нѣйдѣ; то слиза, слѣдъ като му се заплатятъ 2—3 гроша, както бѣше и при вратата и при спаповетѣ.

Въ врѣме на тѣзи гюрултии, нѣкои отъ сватоветѣ се стараятъ да откраднатъ отъ невѣстината кѫща по нѣкоя желѣзна вещь, която послѣ даватъ на невѣстата. Това се прави съ цѣль, да били дѣцата на младоженцитѣ силни (твърди) като желѣзо и да били живѣели много.

Щомъ се приготви всичко, невѣстиниятъ баща дохожда при младоженцитѣ, подбира прѣдъ себе си гайдата, девера и зетя, и улавя невѣстата (дъщеря си) за рѫка и, послѣдвани отъ зълвата, излизатъ вънъ. Това се казва „извеждане“. Бащата, ако може, самъ дига невѣстата и я качва на мулето, а ако не може той да стори това, то го свършва синъ му, ако има такъвъ.Ако нѣма такъвъ синъ, тогава невѣстата, подпомагана отъ бащата, се покачва сама̀. Въ това врѣме гайдата даряватъ една кърпа, която завръзватъ на бручилка ѝ, а тя свири най-жаловито, т. е. на прощаване. Сѫщо даряватъ по една кърпа и мулетата, на които сѫ спа̀поветѣ и невѣстата, и имъ ги завръзватъ о оглавника на дѣсната имъ страна. Щомъ покачатъ невѣстата на мулето, тя почва да се покланя на родителитѣ си, на роднинитѣ и на съсѣдитѣ си, цѣлува имъ рѫка и ги дарява споредъ степеньта на родството, кому както прилича, като ризи, възглавки, прѣстилки, меса̀ли, дюлбени, момии и пр., а тѣ я прощаватъ и даряватъ съ по 1—2 гроша. Въ това врѣме пѣснопойкитѣ пѣятъ:

Мома сѫ с рода проштава:
— Пруштаваі, родо гулеама,
И ти, ружделна майчице,
Че ма си млогу гледала,
Че ма си млогу носила,
Девет месеца вѫв курем,
И три години вѫв рѫки!

Въ този моментъ церемонията е толкова жална, че почти всички плачатъ, били тѣ родъ или не на невѣстата; дори и пѣснопойкитѣ придружаватъ пѣенето си съ плачъ и въздишки. Всички извадили кърпи и си триятъ сълзитѣ, като че са намиратъ не на свадба, а на погребение.

Щомъ се свърши прощаването, сватоветѣ потеглятъ по реда, какъвто бѣше отъ зетьови за къмъ невѣстината кѫща, а пѣснопойкитѣ пѣятъ:

Поведоха девокье,
Іоникнаха дворуве.
— Іе пъварни са, девокьо,
Та си на маіка зарѫче,
Киткине дѫ ти залива
Ката вутрина с русица,
Каде пладнина сѫс сѫлзи,
А пѫк надвечер с водица!“

Когато пѣснопойкитѣ изговарятъ думитѣ „іе пъварни са, девокьо“, тогава невѣстата, ако желае дѣцата ѝ да приличатъ на родителския ѝ родъ, обръща се и погледва къмъ майчината си кѫща, а, ако не желае това, не се обръща. Тя изъ цѣлия пѫть продължава да се покланя.

18. Обисичане.

Сватоветѣ съ младоженцитѣ сѐ отправятъ най-весело къмъ черквата за вѣнчание. По срѣдъ пѫтя правятъ „обисичане", както слѣдва. На едно по-широко мѣсто се събиратъ на купъ всички сватове и младоженцитѣ, съ изключение само на труднитѣ свахи и мѫжетѣ имъ, а двама ергени—юнаци взиматъ по единъ ножъ, събиратъ се прѣдъ сватоветѣ, чукнатъ съ гърбоветѣ (неострото) ножоветѣ единъ съ другъ и се разминаватъ; тичешкомъ обиколятъ три пѫти сватоветѣ, като чукатъ ножоветѣ, дѣто се срѣщнатъ, и, най-послѣ се срѣщнатъ прѣдъ сватоветѣ, чукатъ ножоветѣ, разминатъ се, застанатъ единиятъ надъ пѫтя, а другиятъ подъ пѫтя, издигатъ ножоветѣ въ видъ на недоизграденъ каменъ мостъ, подъ който заминаватъ всички обсѣчени.

Труднитѣ жени бѣгатъ отъ обсичането, защото вѣрватъ, че ужъ се обсичала рожбата имъ, та мѫчно раждали.

Щомъ пристигнатъ въ черковния дворъ, гайдата спира, кумоветѣ си отиватъ у дома, момчета, момичета и други направятъ хорò, младоженцитѣ съ девера и зълвата заставатъ на женската черковна врата, за да чакатъ вѣнчавката, а мулето съ спаповетѣ, пазено отъ единъ диваленъ, стои въ черковния дворъ, до когато се вѣнчеятъ младоженцитѣ, послѣ го разтоварватъ въ зетьовата кѫща. При вѣнчавката мулето не бивало да се разтовари, защото, ако било се разтоварило, невѣстага щѣла била да ражда дѣцата си недоносени, или пъкъ щѣла била да ги помѣта.

19. Вѣнчавка.

По обикновения редъ калесватъ кумоветѣ, които дохождатъ приготвени, за да вѣнчеятъ младоженцитѣ. Черковни вѣнчила има, но повечето кумове намиратъ за по-добрѣ да си донасятъ свои вѣнчила, направени отъ зелени прѫчки и окичени съ разни цвѣтя и зеленина. Вѣнчалниятъ обредъ се извършва, както на всѣкѫдѣ, споредъ черковнитѣ правила. Вънъ отъ тѣхъ за забѣлѣзване сѫ само слѣднитѣ обичаи:

а) Когато положатъ вѣнчилата на главитѣ на младоженцитѣ, нѣкои изъ публиката казватъ: „хѫ-ѫ-ѫ! ето ви сега по една кошница (за вѣнчилата), зам да си берете въ теахъ брусници (боровинки)!"

б) Когато младоженцитѣ обикалятъ масата и светото евангелие, калимаыата ги прѣфърля съ смѣсь отъ пшеница, орѣхи и парй. Случившитѣ се тамъ дѣца се надпрѣварятъ и притискатъ, кое пò-много да грабне орѣхи или пари, а нѣкои жени държатъ отдирѣ подбрана невѣстината прѣкривка, за да се съб ратъ въ нея зрънца отъ фърляната пшеница, които били се употрѣбявали като цѣрь, за лѣчене нѣаква си болесть, която се явявала по женитѣ, и се наричала „àрменик". Освѣнъ това, ако се случи да падне въ невѣстината покривка само единъ орѣхъ, казватъ, че невѣстата щѣла да роди най-първо мѫжко дѣте; а ако падне парà — женско дѣте; ако пъкъ паднатъ нѣколко орѣхи и парй, броятъ ги и познаватъ, колко дѣца ще роди, като взиматъ орѣхитѣ за момчета, а паритѣ за момичета, и

в) При цѣлуването на светото евангелие и вѣнчилата на младоженцитѣ нѣкои особено родители цѣлуватъ и самитѣ младоженци по челата. Слѣдъ цѣлуването хрипкатъ лудешки изъ черквата и славятъ: „х-а-а-де да сѫ живи, да устариет, да убелиет, да исхранет синува, внуци! Наі-лошитѣ да им сѫ какво су мен" и пр.

20. Въвеждане.

Щомъ се изведатъ младоженцитѣ отъ черквата, кумоветѣ си отиватъ дома, а сватоветѣ на чело съ гайдата завеждатъ младоженцитѣ въ зетьовата кѫща.

Отъ срѣдъ пѫтя се отдѣлятъ пакъ прѐварници, както бѣше за у невѣстата. Посрѣщането на тия прѐварници, както и посрѣщането на сватоветѣ въ зетьовата кѫща е еднакво съ онова при невѣстината кѫща. Още отъ черквата младоженцитѣ носятъ въ рѫцѣтѣ си запалени вѣнчалнитѣ си свѣщи и ги държатъ до тогава, докато съвършено догорятъ, за да видятъ, кому свѣщьта понапрѣдъ ще догори. Вѣрватъ, че комуто свѣщьта по-напрѣдъ догори, той щѣлъ билъ по напрѣдъ да умре. Щомъ младоженцитѣ влѣзатъ въ зетьовия дворъ, зетьовата майка отива прѣдъ тѣхъ, а тѣ ѝ сѫ покланятъ и ѝ цѣлуватъ рѫка. Слѣдъ това тя (майката) отива задъ невѣстата, улава я прѣзъ срѣдата, подигва я отъ земята до три пѫти и я благославя да остарѣе и обѣлѣе. Когато майката излѣзе да посрѣщне младоженцитѣ, взима подъ мишницитѣ си по единъ самунъ хлѣбъ и въ рѫцѣтѣ си по едно бѣло мѣнче, пълно съ вода, и излиза заедно съ тѣхъ, та ги посрѣща. Тѣзи нѣща тя, докато я цѣлунатъ младоженцитѣ и докато подигне невѣстата, дава ги на друга жена, да ги подържи и, щомъ се свърши подигането, взема си ги назадъ и ги дава на невѣстата, която ги взима сѫщо тъй, както бѣше ги взела майката. Въ сѫщото врѣме отгорѣ до долу по стълбата спущатъ единъ бѣлъ платъ, по който младоженцитѣ стѫпватъ, когато влизатъ въ кѫщи. Отъ двора до въ кѫщи на всѣка стѫпка невѣстата сипва едноврѣменно и съ двѣтѣ мѣнчета по малко вода, а, като влѣзе въ кѫщи, отива на огнището, и разлива всичката вода и изпуща мѣнчетата и хлѣбоветѣ. Значението на това е: тъй изобилно да сипвалъ Господъ берекетъ въ тоя домъ. Сега младоженцитѣ се нареждатъ тихо до внесенитѣ имъ по-напрѣдъ спапове, и всичко поутихва малко.

Б. Въ недѣля — вечерь.

1. Гозба.

Като се приберать младоженцитѣ въ зетьовата кѫща, чака се да заминатъ 1—2 часа отъ мръкнало, и тогава се почнува калесването на гости. Най-напрѣдъ се калесватъ кумоветѣ, които дохождатъ съ голѣма радость и биватъ посрѣщнати, както и прѣзъ деня, съ вино и съ кумовата пѣсень. По сѫщия този редъ се калесватъ и всички по-видни гости, а по-далечни роднини се калесватъ само съ една чотура съ вино по нарочения пратеникъ. Въ сегашно врѣме се поканватъ на гозба и попътъ, кметътъ, даскалътъ, писарьтъ, епитропътъ и други още нѣкои селски лица. Освѣнъ калесанитѣ гости дохождатъ некалесани и множество момчетия и дѣца; и около четири часа по мръкнало зетьовата кѫща е пълна и прѣпълнена съ хора. Слага се трапеза съ различни ястия, на която прѣдъ кумоветѣ. които стоятъ начелю, сѫ сложени кумовитѣ кравàи, за които разправихъ на друго мѣсто. Вино се донася въ чифтъ бѣли мѣнци. Подкача се ядене, пиене, гайда, пѣсни, хорò и пр.; веселба до оня край.

Почеститѣ, отдавани на кумоветѣ прѣзъ всичкото врѣме на свадбата, сѫ много голѣми, дори и външнитѣ хора имъ казватъ „калитату" и „калимапу"; треператъ имъ, стараятъ се да имъ угодятъ; поклонъ се прави даже и на кумовото куче, — съ една рѣчь, на кума се гледа като на началникъ или князъ на пиршеството.

Когато кумътъ ще пие ракия или вино, мѫчи се да слави много отъ високо или дълбоко, като „хаде наздраве, за многу гудини; да ни сѫ живи, да ни устарѐават, да ни убелѐават, чиф хи сѫбрахме, чиф да сѫ ду-аминъ — дѐ-века! Съ едни кумове, с едни сватуве, с едни дѐадуве, с едни баби, с единъ срам, Бог да имъ харизува ... (филанѫ—фишманѫ, каквото може да измудри и да каже)! Дърву и камик да фанат, злату и сребру да стане! Сай година венчѐаваме, дугудина, да харижe Гòспод, да кѫрштѐаваме!" и мн. др. Други

някъ при славитѣ си прибавятъ: „...Да ти сж живи, куме! и пр. Сай гудина булка, догодина льулка!“ и пр., колкото всѣки може да башердиса (успѣе или сполучи) да нареди.

На тая гозба дохождатъ нѣкои отъ невѣстинитѣ братя, братовчеди или други роднини, некалесани. Тѣ сж наречени „момини“; на тѣхъ се отдаватъ сжщо голѣми почести; тѣ сж свободни да искатъ особено помѣщение за веселба. Понѣкога се покачватъ и се веселятъ на покрива на кжщата, разкриватъ послѣднята, бутатъ коминитѣ, искатъ особена гайда и всичко, каквото би поискали за ядене, пияне и веселба, би имъ се непрѣмѣнно доставило тъкмо по волята имъ. Обаче наближи ли врѣме за „блага ракия“, т. е. да се види, да ли е чисто среброто имъ, тѣ си отиватъ.

2. Блага ракия.

„Блаѓа ракия“ се казва тайнството, за което не би трѣбало да разправямъ, защото всички, които сме минали по тоя редъ, го знаемъ; обаче трѣбва да се разправи, защото инакъ не би било пълно описанието ми на родопската свадба. Като наближи полнощь, шушнешкомъ се поисква позволение отъ башъкума (първостепенния кумъ), и той позволява. Единъ мжжъ и една жена отъ роднинитѣ по-отдѣлно и на само научватъ младоженцитѣ (мжжътъ — зетя, а жената — невѣстата), що има да вършатъ сега. Прибиратъ изъ стаята всички меса́, ако има такива, и всички остри нѣща, като: игли, ножове, жила и пр., съ които младоженцитѣ биха могли да си доставятъ отъ другадѣ кръвь. Слѣдъ това ги затварятъ сами въ стаята, а на вратата поставятъ пазачъ, нареченъ „кападжѝ“. Въ това врѣме, освѣнъ другитѣ, дохождатъ при гостето и пѣснопойкитѣ, които изпѣватъ на всѣкого по една отъ горѣописанитѣ пѣсни, здравуватъ, даватъ китки и получватъ подаръкъ. Освѣнъ това, направя се и хоро́, на което се хващатъ и такива, на които никакъ не имъ се играе. Тѣ се хващатъ на хоро́то нарочно, за да произведатъ голѣма и продължителна врѣва и шумъ, та да се залиса всѣки и да не разбере, що се върши съ младоженцитѣ. Послѣднитѣ, щомъ като изпиятъ тайната чаша, ставатъ, а получениятъ знакъ, който свидѣтелствува, че до нея минута невѣстата е била истинска мома, се гледа да се запази напълно. Тоя знакъ се нарича „мо́мско“, или „невѣстино лице.“ Той остава на ризата отъ невѣстата. Тая риза невѣстата съблича, сдипля я тъй, че да се вижда мо́мското, и я покрива съ една чиста кърпа. Всичко това туря въ едно решето. Младеженцитѣ, като наредятъ мо́мското, обличатъ се, поприбератъ, натъкмятъ се и почукватъ на вратата за знакъ, че работата е свършена вече и че влизането е свободно. Кападжи́ята, щомъ разбере това, заедно съ още други лица, влиза при младоженцитѣ и внимателно прѣглежда, чисто ли е, или не, невѣстиното лице.

Въ случай че мо́мското не е чисто, отчаяни всички се размърдватъ и всѣки отива при своитѣ добитъци и имъ съобщава, че невѣстата не излѣзла мома, като казва така: „Чуіте, конкьуве, чуіте, говедца, чуіте, овчици, чуіте, пиленцета, чуіте, льуде, чуіте, дечица, чуі, земіо, чуі. месечинко, туі слжнчице, чуіте сички, че невѣстата ни не излезе мома!“ Това се прави тъй, защото вѣрватъ, че, който потаялъ подобно нѣщо, билъ налиталъ зараръ по добитъка му. Тъй отчаяно и безъ сърце се съобщава тая грозотия, както на кумоветѣ, тъй и на невѣстинитѣ родители, и тъй веселбата става замислена и срамна. Ако зетьтъ знае, че на тая лошотия причина е той самъ, работата е по-лесна (остава само срамътъ), а въ противенъ случай, лошотията нѣма край: освѣнъ срамоветѣ, ами зетьтъ не приема невѣстата! Мжчно може се погоди работата, освѣнъ съ много пари, които невѣстинитѣ родители трѣбва да дадатъ на зетя. Имало е случаи, че такива невѣсти сж били качвани на голо магаре и били закарвани обратно при баща имъ. Този невѣстинъ срамъ не може да се не из-

вѣсти изъ цѣло село и, до когато тя е жива, всѣки съ него затъква устата ѝ, когато тя дързне да се разправя сериозно за нѣщо.

Щомъ провѣрителитѣ се увѣрятъ въ чистотата на мбмското, честитаватъ го, фърлятъ върху него на кърпата подаръкъ по 10-20 пари и незабавно отиватъ, та съобщаватъ на кумоветѣ тая радость съ думитѣ: „шенъ бѫди, куме! да ти са живи младенци, да ти устареават, да ти убелеават!" Нѣкои пъкъ освѣнъ това свалятъ на башъ-кума шапката и я турятъ прѣдъ него. Отъ тѣзи поздравления кумътъ разбира, че благата ракия е пусната и, за да се увѣри въ истиностьта, праща отъ своя страна калиманитѣ, за да провѣрятъ и тѣ чистотата на „мбмското". Калиманитѣ провѣряватъ, частитяватъ и подаряватъ момското, и слѣдъ това се врѫщатъ, та обаждатъ на кума истиностьта. Въ сѫщото врѣме, за да извѣстятъ на цѣлото село, фърлятъ двѣ пушки, дори наведнажъ. Отъ сега веселието става още по-голѣмо; всички се разполагатъ изново на веселба. Сега се подослажда ракия съ шикеръ, паливатъ се съ нея нѣколко шишета, украсени съ по единъ отъ невѣстинитѣ гердани. По едно отъ тѣзи шишета се туря па всѣка трапеза. Заедно съ шишетата на трапезата се туря и по една ябълка или по единъ рѣзънъ хлѣбъ. Всѣки пие отъ благата ракия и дава подаръкъ за „момското" по 10-20 пари, които забожда на ябълката или въ хлѣба. Отъ сега до 3—4 дни, който първи пѫть слѣдъ пущането на благата ракия дохожда на свадбата, черпятъ го отъ тая ракия, а той дава подаръкъ и е свободенъ, ако обича, да отиде и самъ съ очитѣ си да провѣри чистотата на „момското".

3. Изпращане кумоветѣ.

Подиръ благата ракия веселието се продължава още малко и послѣ всички си отиватъ, а кумоветѣ, по обикновения редъ, съ гайдата и съ стѣговетѣ се изпращатъ до дома имъ. Изпращачитѣ кумътъ пуща да се завърнатъ, слѣдъ като ги нагости и наслужи.

4. Ракиджии.

Щомъ се завърнатъ кумовитѣ изпращачи, двама отъ кѫщнитѣ работници заедно съ гайдата и съ девера съ стѣговетѣ — всички наречени „ракиджии", вsематъ едно отъ украсенитѣ шишета, пълно съ сладка ракия, и отиватъ, като свири гайдата както на отиване, тъй и на връщане, та почерпватъ невѣстинитѣ родители и домашни, и то повече за да имъ извѣстятъ, че чедото имъ е излѣзло мома. Това извѣстие домашнитѣ чакатъ съ нетърпение и съ безпокойствие.

Отиването съ ракия у невѣстинитѣ родители понѣкога се свършва прѣди изпращането на кумоветѣ.

Като се върнатъ ракиджиитѣ, свадбата поутихва: едни лѣгатъ да поспятъ, а готвачитѣ пъкъ се залавятъ да готвятъ за утрѣ.

В. Въ понедѣлникъ.

1. Приготвянето за подливъ.

Зараньта, прѣди да е изгрѣело слънце, невѣстата взима въ рѫцѣтѣ си двѣ бѣли мѣнчета и, придружена отъ зълвата, отива да ги напълни съ прѣсна вода отъ нѣкоя чешма. Въ водата има босилкови китки.

Слѣдъ това, както невѣстата, тъй и бабата (майката на зетя) изваждатъ всѣка отъ своитѣ си прѣждени дарове и ги приготвятъ за всички кумове и зетьови роднини; разбира се, помнятъ, за кого, какъвъ даръ е нареденъ.

2. Пдливъ.

Наближи ли пладне, калесватъ се пакъ по обикновения редъ кумоветѣ, роднинитѣ и други по-видни гости. Докато още гоститѣ не сѫ почнали да дохождатъ, младоженцитѣ сѫ наредени на срѣдъ двора, заедно съ девера съ стѣговетѣ и зълвата, приготвени за пдливъ До зълвата стои бабата съ даровѣтѣ, натрупани въ ръшето. Невѣстата държи въ рѫцѣтѣ си мѣнчетата съ донесената отзарана вода, а позѣтѣ ѝ сѫ покрити съ украсенъ платъ, за да се пазятъ отъ опръскване съ вода. Дворътъ е прѣпъленъ съ жени и дѣца, дошли нарочно да гледатъ пдлива. Пристигатъ кумоветѣ и биватъ посрѣщнати тоя пѫть само съ „добрѣ-дошли“ и съ вино, а пѣсня нѣма. Скоро дохождатъ и роднинитѣ. Гайдата свири най-весело. Подливането се почнува най-напрѣдъ отъ башъ-кума, послѣ на другитѣ кумове и слѣдъ тѣхъ на всички роднини наредъ, споредъ степеньта на родството, като се повиква всѣки по име. Подливането става така: лицето, на което ще се подлива, застава прѣдъ младоженцитѣ; послѣднитѣ, заедно съ девера и зълвата, му се покланятъ нѣколко пѫти, докато той рече „стига“, послѣ невѣстата заедно съ двѣтѣ мѣнчета му сипва вода, а той си омива рѫцѣтѣ. Прѣди да е почнала невѣстата да сипва, лицето съ двѣтѣ си рѫцѣ спуща въ мѣнчетата ѝ парѝ по 1—3 гроша, като сѫщевремено изговаря: „Хаде ут нас малку от Гбспода млогу!“ Щомъ се то омие, бабата го дарява на дѣсното рамо съ прежденія даръ, а той слави: „Ха-а-ад-де да сѫ живи! Да устарѣ͡авѫтъ! Да убелѣ͡авѫтъ! Колкьу су конца (на дара), толкьу и момца! Колкьу су жички, толкьу и момички Бог да имъ харизува!“ Нѣкои пъкъ, слѣдъ като се омиятъ, лудешки хрипкатъ изъ двора и славятъ.

3. Гозба и чеверме.

Слѣдъ пдлива всички влизатъ въ кѫщи и насѣдатъ на приготвената трапеза. Калиманата е донесла една пшенична пита и на нея единъ клинъ (точено). Тая пита е наречена „кумова пита“. Тая трапеза е по-добра и по-уредена отъ всички дасегашни трапези, защото на нея нѣма нито „мдмини,“ нито дѣца, нито пъкъ некалесани гости. Освѣнъ това, денѣ е, та е свѣтло и прилично, а пъкъ и гоститѣ сѫ отборъ; тѣ сѫ: кумоветѣ, роднинитѣ и други; значи обични гости. Тукъ сѫ попътъ, кметътъ и учительтъ и селскитѣ първенци. Сега се почнува отъ кафе, ракия, закуска и послѣ се яде и пие до воля. На тази трапеза се донася и чеверме отъ цѣлъ печенъ бравъ, което е наречено „кумово чеверме“, защото се донася въ честь на кума. То се донася така: единъ отъ готвачитѣ взима тепсията съ чевермето, а другъ — двѣ бѣли мѣнчета съ вино. Двамата заедно заставатъ прѣдъ трапезата срѣщу кума, покланятъ се 2—3 пѫти и слагатъ прѣдъ кумоветѣ чевермето и виното, като изговарятъ: „Да прущавате, калитату“. Както кумоветѣ, тъй и всѣки отъ другитѣ гости фърлятъ върху чевермето по 5—10 пари подаръкъ за готвачитѣ. Слѣдъ като готвачитѣ приберать подаръка, кумътъ взема ножъ и съ него нарѣзва само (като еврейски хахамъ-баши) чевермето, съ което си нарѣзване той показва, до кѫдѣ да се разрѣжи то на двѣ части, и тогава го взима единъ готвачъ и го доразрѣзва. Кумътъ избира едната часть и я туря въ торбата си, а другата дава на готвача, та я направи на дребно и въ дребни сѫдове я разнася по трапезитѣ, за да покуси всѣки отъ него (чевермето). Въ сѫщото това врѣме и като въ отговоръ на чевермето, калиманата изважда своята „кумова-пита“ и заедно съ клина я раздава по малко на всички. Отъ парчето чеверме, което кумътъ зима, ще погости той всичкитѣ си роднини и съсѣди.

4. Разкриване.

Щомъ наближи врѣме да си тръгватъ кумоветѣ, една отъ калиманитѣ взима въ ръцѣтѣ си зелени пръчки, отива при младоженцитѣ, улавя заедно съ пръчкитѣ прѣкривката на невѣстата и съ повдигане и повръщане три пъти наредъ пооткрива малко образа на невѣстата и така я оставя. Това се казва „разкриване“.

5. Кумова трапеза.

Като си тръгнатъ отъ къщи, кумоветѣ излизатъ на чердака и намиратъ, че изново имъ е сложена трапеза съ всичко за ядене. На нея всички похапнатъ, попийнатъ по малко и излизатъ на двора, но и тамъ е сложена друга трапеза, на която също ще се похапне и попийне. Тѣзи трапези сѫ наречени „кумова трапеза“.

6. Кумово хоро.

Слѣдъ кумовата трапеза на двора се хваща хоро, което прѣдводителствува кумътъ, като носи въ ръката си стѣговетѣ. На това хоро, освѣнъ другитѣ, хванати сѫ и младоженцитѣ. Хорото се завърта три пъти и се разпуща. Това хоро се нарича „кумово хоро“.

7. Изпращане на кумоветѣ.

Щомъ се свърши и кумовото хоро, кумоветѣ си тръгватъ, послѣдвани почти отъ всички, било къщни люде, било гости, както и отъ младоженцитѣ. На разстояние около сто крачки отъ свадбинския дворъ кумоветѣ даватъ ръка на младоженцитѣ, та послѣднитѣ ги цѣлуватъ, а тѣ ги прощаватъ съ думитѣ: „Хаде да ви е просто ут Бога, ут земе, ут небу, ут гòра, ут дребно камане и ут нас!“ Това се казва „прощаване“; и щомъ младоженцитѣ го получатъ, връщатъ се въ къщи, като се надпрѣварятъ, кой отъ тѣхъ по-напрѣдъ да влѣзне. Който влѣзне по-напрѣдъ, скрива се изъ ѫглитѣ на къщата, а послѣдниятъ го дири, докато го намѣри. Значението на тоя обичай не можахъ да науча.

8. У кума.

Младоженцитѣ се връщатъ, а всички други, около 20—40 душъ, изпращатъ кумоветѣ до къщата на башъ-кума, дѣто послѣдниятъ ги гощава и черпи доста, като се старае да отговори, колко-годѣ на отдаванитѣ му почести. Около мръкнало кумовитѣ изпращачи се връщатъ: чуждитѣ си отиватъ у дома, а свадбинскитѣ — на свадбата.

9. Чевермеджии.

Като се върнатъ кумовитѣ изпращачи на свадбата, нѣколко душъ отъ готвачитѣ, гайдата, и деверътъ съ стѣговетѣ, всички изобщо наречени „чевермеджии,“ отиватъ у невѣстинитѣ родители съ чеверме отъ цѣлъ печенъ бравъ и доста вино. Родителитѣ, съсѣдитѣ, които първитѣ нарочно сѫ повикали, и чевермеджиитѣ задружно изѣдатъ чевермето и изпиватъ виното. Слѣдъ 2—3 часа чевермеджиитѣ се връщатъ на свадбата.

10. Да се видимъ.

Като се върнатъ чевермеджиитѣ, горкиятъ зетьовъ баща, изнуренъ отъ срамове и безпокойствия и задоволенъ сега отъ своитѣ си изметчии, съ по

мощьта на които могълъ надвѣ-натри да прѣкара единъ, тъй да го речемъ, „карàнъ“, донѣйдѣ разположенъ, казва на всички: „Хеее! имало и свършуване бе! шукьур Аллаа, прѣкарахме един . . . . кажиго както го кажеш! нейсе, еалате сега да сѫ видим!“ Седнатъ всички, поразположатъ се, похапнатъ, попийнатъ, поразплатятъ се, поговорятъ си за успѣшното или неуспѣшното свършане на свадбата и послѣ се разотиватъ всѣки у дома си.

VII. Пòвратки.

Подиръ свадбата както кумоветѣ и невѣстинитѣ родители, тъй сѫщо и всички роднини на младоженцитѣ, било отъ зетьова, било отъ невѣстина страна, които бѣха при пòдлива дарени съ даръ не по-долу отъ месàлъ, момия или дюлбенъ, повикватъ младоженцитѣ на гости, за да ги простятъ. Това гощаване се нарича „пòвратки“, На повратки се викатъ младоженцитѣ до една година слѣдъ свадбата, — кой когато има възможность, да ги вика; обаче прѣдпочитатъ се повраткитѣ, докато невѣстата още носи прѣскутницата. Повратки се правятъ обикновено вечерь. Отъ зараньта още домътъ, който покани младоженцитѣ на повратки, изпраща на послѣднитѣ за „кàлезма“ (тъй наричатъ поканата) една китка съ привързана на нея парица. Съ получването на калезмата младоженцитѣ сѫ вече поканени. Вечерьта младоженцитѣ, придружени съ нѣколко душъ отъ домашнитѣ си, прѣимуществено и прѣдпочтително отъ старитѣ, отиватъ на пòвратки, като носятъ чотура съ вино и прежд̀ени дарове. Като влѣзатъ у роднината, другаритѣ на младоженцитѣ (старитѣ) влизатъ съ „добъръ-вечерь“ въ стаята, дѣто ще се сложи трапезата, и сѣдатъ на разговоръ, а младоженцитѣ мълчешкòмъ, безъ „добъръ-вечерь“, безъ „гъкъ-мъкъ“ (понеже постятъ говоренето, пъкъ и не сѫ още простени отъ роднината), влизатъ въ една особна, нарочно приготвена стая. Въ кѫщи, т. е. при старитѣ слагатъ трапеза. На трапезата освѣнъ другитѣ хлѣбове турятъ едно особено, нарочно приготвено хлѣбче. Надъ хлѣбчето турятъ единъ мѣденъ сѫдъ (тенджера, мѣнче, тави, тасъ, саханъ), който наричатъ „кѫсалник“, а въ сѫда — малко пшеница и малко бѣла вълна.[1]) Отъ страната на хлѣбчето турятъ една чаша, пълна съ вино. Като се нареди всичко това, зетьовата майка дарява всички кѫщни по съ единъ прежденъ даръ, въ който нѣма по-голѣмъ отъ прѣстилка, месàлъ, момия и дюлбенъ. Слѣдъ дара повикватъ младоженцитѣ, които влизатъ почтително, покланятъ се 1—3 пѫти и слѣдъ това и на всички цѣлуватъ рѫка, и невѣстата получава подаръкъ отъ по 5—10 пари. Всички прощаватъ младоженцитѣ, както казахме при изпращането на кумоветѣ. Особенъ подаръкъ за младоженцитѣ спущатъ всички кѫщни и съ двѣтѣ си рѫцѣ заедно въ казаната чаша, като. сѫщеврѣменно изговарятъ: „ут нас малку, ут Гбспода много“! Подиръ това, домакинята взема хлѣбчето заедно съ кѫсàлника и ги дава на невѣстата, а тя ги поема и ѝ цѣлува рѫка. Домакинята дава на невѣстата и чашата, а послѣднята я поема, изпива виното, прибира парѝтѣ, а чашата повръща. Сега вече обичаитѣ при пòвраткитѣ се свършатъ; младоженцитѣ сѫ вече простени и могатъ свободно да се разговарятъ, да пѣятъ и да се веселятъ еднакво съ всички. Трѣбва да помни само невѣстата да става права всѣкога, когато ще се пие вино. Подкача се ядене, пиене, свирни, пѣсни, хоро, а посрѣдъ нощь . . . сбогомъ, съ здраве.

VIII. Разкичване на стѣговетѣ.

Като кръстосатъ стѣговетѣ недѣля отъ дена на отсичането имъ, т. е. въ петька подиръ свадбата, събиратъ се пѣснопойкитѣ та ги разкичватъ и раздѣлятъ помежду си концитѣ и киткитѣ. Въ сѫщото врѣме тѣ раздѣлятъ помежду си и единия отъ кумовитѣ краваи, който кумътъ е оставилъ.

[1]) Какво е значението на пшеницата и бѣлата вълна, казахъ на друго мѣсто.

IX. Заприданe.

Слѣдъ една седмица отъ свадбата, т. е. въ понедѣлникъ, деверътъ взема хурко и вретено, набодва на хурката бѣла вълна и, може-неможе, ще се мъчи нѣкакъ да запреде една каквагодѣ жица, послѣ дава хурката на невѣстата. Това се казва „заприданe", и отъ сега невѣстата почва да преде.

X. Разтикачъ.

Когато младоженцитѣ пръвъ пѫть подиръ свадбата задружно отидатъ въ гората, непрѣмѣнно ще отсѣчатъ и донесатъ „разтикачъ" (дърво, съ което се стиква пещьта, когато тя гори).

XI. Гости.

Нѣколко дни подиръ повраткитѣ една вечерь младоженцитѣ некалесани отиватъ на гости у невѣстинитѣ родители, дѣто спятъ въ особена стая. Съ това свадбата се свърша.